

Masarykova univerzita – Filozofická fakulta

Ústav evropské etnologie

Předmět: Textilní materiály a výzdobné techniky

Dokumentace oděvu v rámci rodiny (babička, matka, dcera)

Seminární práce

PETRA VARAŘOVÁ

01. 04. 2008

Dokumentace oděvu v rámci rodiny

1)

2)

Pro svou práci dokumentace oděvu v rámci rodiny, v návaznosti babička – matka – dcera, jsem se rozhodla vynechat sebe jako zástupce poslední jmenované osoby (dcera) a nahradit ji svojí maminkou. Z mého pohledu tak budu psát o návaznosti moje prababička – babička – maminka.

Jedním z důvodů, proč jsem si zvolila tuto posloupnost, je fakt, že naše rodina nepochází z nějak výrazné národopisné oblasti. V naší vesnici se nedodrží žádné tradiční zvyky, nenosí se tradiční oděv u slavnostních příležitostí, natož pak v běžném životě, jako v některých jiných částech národopisných oblastí. Krojované hody sice jsou v naší obci určitou tradicí, ovšem zcela jistě ne původní. Nehledě ke skutečnosti, že na této slavnosti se nosí kroje výhradně půjčené, které mají mnohdy pramálo společného s oblastí, ve které se obec nachází a tou je Znojemsko. Obec, o níž je řeč a z níž také já pocházím, nese jméno Šanov³⁾.

Není se možná čemu divit, že se v naší rodině nedochovaly do současnosti žádné oděvy či větší množství textilních výrobků z minulosti, jež by nesly název „tradiční“. S nadsázkou by se dalo říci, že ani žádné takové se v naší rodině nevyskytovaly, ale opak může být pravdou. Spíše nebyly tímto způsobem brány na vědomí. V rámci mé rodiny je tedy značně složité vybrat oděv, či alespoň jeho součást, a povýšit ho na status „vzácných rodinných památek“. Ne, že by se žádný takový v rodině nevyskytoval, ale prostě a jednoduše řečeno se nedochoval. Já osobně jsem měla možnost setkat se s miniaturní částí těchto „rodinných památek“ a to ještě v období, kdy jsem byla malé dítě, a tak neměla možnost se přičinit o „záchranu“ těchto věcí. V té době mi byly jedno a člověk si jejich „důležitost“ neuvědomoval. Nyní je už pozdě a nezbývá než tedy tyto věci zprostředkovaně pomocí rodinných fotografií v hlavě „oživit“ (pokud jsem je tedy vůbec kdy viděla).

Dalším důvodem, proč jsem sama sebe vynechala z dokumentace oděvu v rámci naší rodiny je fakt, že já nejsem nositelem významného oděvu (už ani moje maminka tímto nositelem není). Nebyla jsem vychována jako věřící, nebyla jsem pokřtěna, pokud jsem se účastnila významné společenské události, tak v oděvu klasickém zřejmě pro danou dobu, v oděvu módním pro určité období, spíše tak, jak by se řeklo „normálně“, jako všichni ostatní (napadá mě vzpomínka na mateřskou školu, kdy na focení třídy velkého oddělení, asi nějak z roku 1988, jsem měla na sobě růžové šaty z vlněné příze, které mi maminka pracující v pletárně vlastnoručně na stroji zhotovila, a které jsem tak strašně nenáviděla, právě kvůli tomu, jak kousaly na těle...).

Jediný člověk, který měl právě něco společného s tradičním lidovým prostředím oblasti, ze které sám pocházel, byla moje prababička. Proto jsem ji vybrala jako ústřední postavu své práce.

Mária Heliová (rozená Šipulová, nar. kolem 1907) byla moje prababička. Pocházela ze Slovenské obce Vernár. Je to horská obec v údolí Vernárského potoka. Odděluje Slovenský ráj od Nízkých Tater. Nachází se v Prešovském kraji, blízko města Poprad. Obec je známá od roku 1310 pod názvem Villa Veneri. Původní obyvatelé se zde živilí pastevectvím, těžbou dřeva, dřevovýrobou. V obci jsou i do současnosti dochované folklorní zvyky. Děťství i dospívání trávila prababička zde, nebyla nikterak vzdělaná, nenavštěvovala školu ani nechodila do práce. Především byla ženou v domácnosti a starala se o hospodářství. V době, kdy už byla na světě moje maminka, to je v roce 1964, žila prababička i s manželem, už ne na Slovensku, ale právě v obci Šanov na Jižní Moravě. Co se týče dodržování tradic, které by si přenesla z oblasti, odkud pochází, o tom se dá mluvit těžko. Člověk jakmile odejde z určité oblasti do jiné, kde obyvatelstvo je zaměřeno jiným směrem se spíše asimiluje s původními obyvateli a přijímá zvyky a tradice nové. Co si, ale moje stará babička do nového bydliště přinesla, byl tradiční oděv. Vernárský kroj a spousta dalšího textilu, zejména vyšíváných či vytkávaných deček, polštářů atd. Vlastně se vyšívání stále věnovala.

Zůstaňme, ale u kroje. Kroj jako každodenní oděv nenosila. Nenosila ho ani při vyjímečných společenských událostech. Uchovávala ho možná jen jako vzpomínku na svou rodnou obec. Členové její rodiny, kteří zůstali na Slovensku, jezdili do Šanova na návštěvu a já si jako malá pamatuji jednu paní, jež k nám jezdila. Byla to prababiččina sestřenice. Jako malému děvčeti mi přišlo zvláštní její každodenní oblečení, které tvořil právě tradiční vernárský kroj. Moc se mi toto oblečení líbilo, protože bylo takové jiné, než na jaké jsem byla ze svého okolí zvyklá.

Kam sahá moje paměť, tak kroj svojí prababičky si nepamatuji a nikdy jsem ho vcelku (ani pověšený ve skříni) neviděla. Z vyprávění maminky vím, že ho měla, ale jak bylo zmíněno již výše, v běžném životě ani při slavnostních příležitostech ho nenosila. Kde kroj skončil, to nevím. Možná byl vyhozen, možná si ho odvezli příbuzní zpět na Slovensko, možná některé jeho části byly použity k přešití na kroj dětský, který jsme jako malé holky se sestrou u babičky měly. Myslím si, že to mohla být právě zástěra od kroje, která byla použita k přešití, protože od ostatních částí dětského kroje se značně lišila velikostí. Ostatní části dětského kroje přivezli příbuzní ze Slovenska jako dárky.

Tyto dárky, v podobě krojových součástí, pocházely z období asi šedesátých let dvacátého století (původně byly určité určeny pro maminku, když byla malá). Tudíž se jednalo už o prvky, které se skládaly i z uměle vyrobených materiálů či průmyslově vyrobených částí. Ale některé části byly dozajista ručně ušity prababiččinou sestřenicí, která byla stará paní a tuto techniku šití určitě ovládala.

Jednalo se o jedny rukávce, dvě sukně určené pod zástěru, dvě vestičky a již zmíněnou zástěru, která, jak se domnívám, byla přešitá z původního prababiččina kroje.

Rukávce byly celé bílé, přední i zadní díl byl zhotoven z bílého plátna. Výstřih kolem krku byl pouze zpevněný (neměl ani stojatý límeček, ani velký ohrnovací límec). Rukávy byly široké raglánové, v zápěstí stažené a zpevněné okrajem s malinkými tištěnými obrázky růžiček. Rukávy byly ze syntetického materiálu, který byl lehce průsvitný.

4)

Dvě sukně byly naprosto stejné, lišily se pouze velikostí.

Sukně byla ušita do široka, v pase nařasená a zpevněná okrajem na zavazování. Délka sahala těsně ke kolenům. Byla bavlněná (možná s nějakou příměsí vlny nebo spíš nějakého umělého materiálu), krémová barva posetá drobnými zelenými kvítky a stejně tak zelená byla bordura na spodním okraji sukně, která byla navíc doplněná zelenou saténovou stužkou. Součástí byla spodnička, která ale nevyčnívala ze spodního okraje sukně (byla schovaná). Obrázky, které jsem v souvislosti s vernárským krojem našla (obrázek 2 a také fotografie 1), zobrazují většinou pod zástěrou bílou sukni (asi rubáš, pendlík) a na ní teprve – většinou modrotiskovou sukni a na té popřípadě zástěru vytkávanou nebo vyšitou. Naše sukně tedy spíše byly otázkou vkusu osoby – jež je zhotovovala. Spíše než, že byly tradiční krojové sukně, byly ušity podle vzoru krojové sukně a patřily k rukávcům a k živůtkům, ale ne ve zcela tradičním podání jak bývá zobrazována.

5)

Dvě vestičky, živůtky. Lišily se jak velikostí, tak materiálem a barevností. Střihově byly totožné.

První živůtek byl sametový, podšitý plátnem. Průramky, výstřih, okraje předního dílu pod knoflíky byly zpevněny černým (nejspíš) bavlněným páskem látky. Byly jím vlastně obšity. Ukazují nám to obrázky 2, 5, 6 i dobová fotografie 1. Barva živůtku byla fialová čistá, bez jakéhokoliv vzoru – tištěného, vytkávaného či vyšívaného. Knoflíky kovové, ploché ve tvaru kruhu, na zadní straně měly očko, jímž byly navlečeny do bavlněných poutek, která byla přišita na okraji jedné části předního dílu živůtku, a na druhé části předního dílu živůtku se k nim napojovala další skupina bavlněných poutek, která sloužila k zastrkování knoflíků a tak zapnutí celého živůtku. Ukazují nám to opět výše zmíněné obrázky i dobová fotografie, stejně tak identický střih obou vestiček odpovídá obrázkům a dobové fotografii. Druhá vestička byla menší, materiálu bavlněného s příměsí syntetiky a především byla zdobená barevnými květy na světlém smetanovém podkladu jako na obrázku 6.

6)

Zástěra, jak se domnívám, byla asi součástí původního prababiččina kroje. Když se podívám na dobovou fotografii obr. 1, tak její vzor, alespoň do té míry poznatelný, se shoduje se vzorem na zástěře, kterou si pamatuji. Vrchní část zástěry byla ustřižena a přizpůsobena malé postavě, takže výšivka, která se na fotografii nachází ve spodní části zástěry, se rozprostírala přes celou plochu „nové“ zástěry, podobně jako na zástěrách na obrázku 5.

Odstřižení bylo zapraveno a v krajích našita dlouhá dvojitá saténová stuha sloužící k zavázání zástěry kolem pasu. Zástěra byla z černé plátěné látky, na ní byla aplikována barevná výšivka květinových motivů doplněná barevnými flitry. U spodního okraje byla zástěra doplněna našitou krajkou. Flitry a krajka, si myslím, bylo dodatečné upravení zástěry, stejně jako její zkrácení, podle osobního estetického cítění a líbivosti.

To, že byla zástěra záměrně zkrácena, posuzuji též podle toho, že když jsem si kroj jako malá oblékla, tak zástěra byla příliš široká na malé tělo, protože vzhledem k výšivce přes celou šíři nemohla být ustřižena po stranách.

7)

My se sestrou jako děti jsme kroj neoblékaly k významným příležitostem. Jen, když jsme přišly na návštěvu k babičce, občas jsme si jej oblékly (nebo jen některé jeho části) a běhaly v nich po domě a zahradě. Fotografie, které by nás takto zachycovaly, bohužel žádné nemám.

Po smrti obou maminčiných prarodičů – moje babička, jejich dcera – v rámci vyklízení pozůstalostí, vyhodila tyto krojové součásti. Zřejmě s domněnkou, že jsme již z nich vyrostly, a že je jiná doba kladoucí důraz na vše moderní, že bychom nejspíš neměli v budoucnu o tyto věci zájem, tudíž nepovažovala za důležité tyto „doklady“ dále uchovávat. Dnes je tomu velká škoda.

Co se týká mé babičky (Agáta Zárubová – rozená Heliová, nar. 1939), jako nositelku významného oděvu v rodině si ji nevybavuji. Ani z období jejího dětství nejsou v rodině dochovány žádné fotografie, kde by byla vyobrazena v kroji či jiném tradičním oděvu. Mám fotografii z jejího prvního přijímání obr. 8, kde má na sobě jako malá bílé šatky vypadající, že jsou zhotoveny z lehoučkého vzdušného materiálu (možná hedvábí, ale spíše nějaký syntetický materiál, či příměs k hedvábí). O šatech nic nevím, ani zda v nich byla na prvním přijímání předtím babiččina starší sestra, ani to, jak dlouho šaty byly v rámci rodiny uchovávány. Bohužel v současnosti už tyto informace nemám ani kde zjistit.

V pozdějším věku, kdy byla už vdaná, bydlela ve městě Ostravě, tudíž byla spíše dámou zajímavější se o módní trendy a novinky svého mládí šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století, které si sebou přivezla také zpět na vesnici, kam se pár let po narození dětí

přestěhovali s manželem k rodičům. Ráda se oblékala a nutno dodat, že také vkusně. Vybavuji si spousty oblečení ve skříni, kožichy, chlupaté čepice, rukavičky, boty a spoustu jiných oděvů či oděvních doplňků. Z věcí, které se nám po babičce dochovaly, jsou spíše než oblečení, různé druhy náhrdelníků z bižuterie. A je tady jedna věc, které si obzvláště cením a tou je divadelní vějíř z pštosích per (babička hrála v divadelním spolku, který fungoval dříve v naší obci). Nevím, zda pochází z divadelních rekvizit či byl zakoupen jí osobně. Víím jen, že pochází z období jejího mládí, kdy neměla ještě děti a zároveň to bylo období před nastěhováním se do Ostravy. Z toho vyplývá, že vějíř může být kolem 50 let starý, tudíž si myslím, že zaslouží uchování jako taková malá památka.

8)

A v návaznosti na babičku bych v poslední řadě zmínila svou maminku (Helena Varaďová – rozená Zárubová, nar. 1964). Jak jsem již napsala na začátku práce, maminka není už v žádném smyslu nositelem tradičního oděvu, či oděvu pro rodinu něčím významným. Možná jako malá občas také navlékla dětský kroj od příbuzných ze Slovenska a vyběhla v něm na dvorek....

Věcí, která si zaslouží pozornost, by mohly být maminčiny svatební šaty obr. 9. Jsou takovým jediným kouskem významnějšího oděvu v jejím šatníku. Ovšem nutno dodat, že kouskem, který se opět nedochoval do dnešní doby (v rámci vyklízení starého oblečení z období osmdesátých let, které ve skříni po revoluci působilo už dosti nevábně, letěly i svatební šaty).

Já jako malá si šaty ještě vybavuji, protože jsme se sestrou chodily tajně do skříně a oblékaly si je na sebe i se závojem.

Šaty byly šité na míru, paní švadlenkou Tonečkou Hučíkovou z Velkého Karlova, jež byla rodinou přítelkyní. Látky na šaty byla zakoupena v Brně. Materiál látky byl diolen, polyesterové vlákno. Součástí šatů byla aplikace vamberské krajky v prostoru hrudníku. Krajka byla zakoupena též v Brně jako látka, zhruba za 300kčs/m. Nezbytnou součástí byl nakonec závoj, který se skládal z korunky a samotného závoje a byl jako celek zakoupen v Praze za cenu kolem 250kčs. Šaty měli jednoduchý střih postupně směrem dolů se rozšiřující. Kolem krajkové aplikace nacházející se v oblasti hrudníku, byl našitý volán z látky stejného materiálu jako celé šaty, stejně jako stojáček na šatech byl opatřen volánkem.

Rukávy byly lehce našasené při přechodu do manžet, asi ve tříčtvrteční délce ruky, přiléhajících na ruku a opatřených knoflíčky potaženými stejnou látkou, z níž byly zhotoveny šaty.

Svatba proběhla v dubnu 1983.

V šatech se posléze vdávala maminčina švagrová, zhruba v roce 1986. Poté šaty ležely dlouhou dobu ve skříni, odkud následně pár let po revoluci byly vyhozeny. Závoj jsme my děti zničily, když jsme si s ním hrávaly.

Tímto by mohlo skončit putování po významnějších oděvech či jejich částech v rámci naší rodiny. Vzhledem k tomu, že ani jeden ze zmíněných adeptů na „rodinné bohatství“ se nedochoval do dnešní doby, jedná se o sestavení ze střípků vzpomínek a fotografií, jež jsou alespoň z malé části k dispozici.

Poznámky:

- 1) Mária Šipulová, Vernár – Slovensko, rodinná fotografie, asi kolem r. 1925
- 2) www.uluv.sk, elektronická galerie lidových krojů na Slovensku. Dívka v kroji do tance, starší způsob. Zaznamenáno 1951
- 3) Šanov – obec ležící na jihovýchodním okraji znojemského okresu. Údajné zmínky o obci se objevují v listině knížete Břetislava (1046), jedná se ale o falzum vyhotovené ve 12. Století. Koncem 14. Století držel ves Henzlín z Gnastu, od roku 1524 patřil Šanov k hrušovanskému panství. V 16. Století obec zpustla, ale obnovena byla před rokem 1750. Původní název Šenovice nebo Šenava, v německých letech psáno Schonau. 1938 – 45 obec společně se sousedními Hraběticemi pojmenována na Schongrafenau. Jméno obce původně zřejmě české, odvozeno od jména Šan. Po druhé světové válce odsun původních německých obyvatel a přisun českých krajanů z různých oblastí, především Rumunska.
- 4) Rukávce (oplecko) – www.uluv.sk, virtuální galerie – kroje, autor Viera Líčeníková, 1951. Na obrázku je oproti rukávcům, které popisují příliš dlouhá „manžeta“. Výstřih odpovídá, ale nebyl našasený.
- 5) www.slovensky-raj.sk, folklorní skupina Vernár. Vzhled sukně odpovídá tomuto typu na obrázku, ale spíše barevným vzorem. Sukně na obrázku jsou totiž podle mě skládané a z jiného materiálu.
- 6) www.uluv.sk, Žena v kroji z poloviny 20. Století, Viera Líčeníková, 1951. Vestička, živůtek odpovídá tomuto typu na obrázku
- 7) www.uluv.sk, Nevěsta ve vykasané sukni, oblečená druhý den po svatbě, Viera Líčeníková, 1951. Zástěra odpovídá tomuto typu, nikoliv vytkávanému typu zástěry, jako například na obrázku 2.

- 8) Agáta Zárubová, rodinná fotografie z prvního přijímání, Agáta třetí z prava
- 9) Helena Varaďová – svatební fotografie z roku 1983, rodinné fotoalbum
- 10) Helena Varaďová – svatební fotografie z roku 1983, rodinné fotoalbum

Použité zdroje:

WEB:

www.uluv.sk (především obrázky z virtuální galerie)

www.fsvah.sk

www.slovensky-raj.sk

www.sanov.cz

rodinné fotografie